

Bygningsregistrering i Kalundborg

Af Jørgen Gansbørn

Mange kender de fine middelalderlige stenhuse og de store bindingsværksgårde omkring Esbern Snares femtårnede kirke i Højbyen i Kalundborg.

Kun få byer i landet har så mange velbevarede middelalderlige huse, og antallet af bindingsværkshuse fra renaissance er også bemærkelsesværdigt. Derfor undrer det ingen, at Højbyens huse gang på gang har haft historikernes og arkitekternes interesse. De første restaureringer fandt sted allerede i 1866, hvor Kalundborg kirke gennem en næsten femårig restaureringsproces blev bibragt et utvivlsomt i de fleste henseender rigtigt udseende – rigtigt så vidt som det har været kirkens udseende i højmiddelalderen.

En række andre af bygningerne blev restaureret i årene omkring århundredeskiftet, bl.a. den store flotte gård, der i dag rummer Kalundborg og Omegns Museum, Lindegården. Dens skæbne var ellers beseglet, da den meget aktive bygmester J. P. Christensen købte gården og dens ret store tilliggender af byjord for at udstykke det hele i villagrunde. Lindegården blev købt af vingrosserer G. Bestle, der straks forærede bygningen til Staten, ved Nationalmuseet. Lindegården blev restaureret af Nationalmuseets arkitekt C. M. Smidt i 1910. Smidt gennemførte på samme tid de første, ret omfattende gravninger i den indtil da ukendte, men viste det sig, ældste del af Kalundborg slot – den vestre forborg. C. M. Smidt restaurerede også den lange bindingsværksslænge, Adelgade 19 fra ca. 1630; og i 1930'erne det fantastiske middelalderlige hus i Præstegade 23. Dette står i dag som lidt af en torso, efter det i 1938 blev skilt fra dets østlige enetages

Fig. 1. Adelgade 19. Facaden er renset for puds og kalk i forbindelse med C. M. Smidts restaurering. I dag står buset med sorttjæret tømmer og tavl af ubehandlede teglsten. C. M. Smidt fot. 1906. Bybist. arkiv, Kalundborg.

længe, der antagelig stammede fra midten af 1700-årene, da ejendommen overgik fra præste- til kapellanbolig.

På trods af den langvarige interesse for Kalundborg bys huse var der stadig mange ukendte ting, og en samlet beskrivelse har manglet gennem alle årene. Desuden rummer Kalundborg som næsten alle vore ældre købstæder en lang række huse, der måske er nok så anonyme, men som vi alligevel nødig vil undvære i bybilledet.

Lejligheden til at gennemgå ejendommene i Kalundborg centrum blev givet denne artikels forfatter, da Fredningsstyrelsen i samarbejde med Kalundborg kommune lod udarbejde en antikvarisk registrant af samtlige huse inden for den gamle bygrænse.

Bogstaveligt taget blev hvert hus gennemgået fra kælder til kvist, dets materialer og byggeteknik blev beskrevet, og tegninger og fotografier supplerede beskrivelserne. Meget er medtaget, men selvsagt

Fig. 2. Præstegade. I midten til venstre ses den østre del af den gamle præstegård. Det høje, murede bus er den middelalderlige del, nu Præstegade 23. På gavlen anes spor af den oprindelig to etager høje bindingsværksbyggede østre længe. Nationalmuseet fot. ca. 1920.

fremkommer der mange ting, der er nok så interessante, men som alligevel må udelades, når de mange registreringer skal sammenskrives. Foruden beskrivelserne af husenes nuværende udseende er der lavet en betydelig arkivundersøgelse, der har givet oplysninger om ombygninger og ikke mindst har givet materialet til de ret omfattende ejerlister, der er opført for hvert enkelt hus.

Et af de huse, der ikke umiddelbart afslører sin alder og historie, er Kordilgade 4. Mod gaden ses en stor, pudset facade, nu noget udhulet af ny butiksindretning. Den store højde fra overkant af første sals vinduer til tagskægget afslører imidlertid en høj trempelkonstruktion – ja måske skyldes den et ældre bindingsværkshus? Ved registreringerne viste det sig, at en del af gårdsidens bindingsværk var synligt, ligesom gavlen kunne rekonstrueres. Bindingsværkets type svarer til tiden omkring midten af 1600-tallet, ialtfald er det ældre end nabo-

ejendommen, Lindegade 1-3 (1681), der i dag står med sorttjæret tømmer, hvorpå der er meget fint barokt træskærerarbejde.

Arkivundersøgelser afslørede, at grunden i 1645 hvor vi har den ældste brugbare mandtals- og skattemåling, var ejet af en af Kalundborgs største købmænd, Thomas Bonum. Da der på samme tid var betydeligt røre i Kalundborg for at få flyttet handelsprivilegierne fra Højbyen ned til bydelen Kordel, er det ikke urimeligt at sammenkæde den store gård i nr. 4 med købmanden og borgmesteren Thomas Bonum og at sætte dens opførelsestid til omkring 1650.

Huset nuværende udseende stammer fra 1817, hvor der indrettedes amtsstue i huset.

Typisk for købstadsbyggeriet er de mange små énetages huse med facader opført af gule eller røde maskinstrøgne teglsten. I dag er mange af dem malede, men de fornægter sjældent deres opførelsestid 1880-1900.

I Præstegade 25-31 ligger sådan fire huse. De to østligste (25-27) har lidt højere og stejlere tag end de andre, og fra bagsiden kan man

Fig. 3. Kordilgade 4, bagside. J. G. fot. 1982.

se, at taget er trukket ud over et par ret brede udskud (luder). Det viste sig, at der i begge huses bagsider var enkelte bevarede bindingsværksstolper og at sidehuset langs nr. 25's østskel havde en høj trempe, der måtte stamme fra den oprindelige bindingsværkskonstruktion.

Efter arkivoplysningerne kunne det fastslås, at der faktisk stod noget tilbage, ja måske det meste, af den gamle kapellangård, der allerede i 1739 blev solgt fra kirken og udstykket i flere udlejningsboliger. Det kunne også sandsynliggøres, at grunden allerede i middelalderen var ejet af Vor Frue Kirke i Kalundborg og tillagt et af dens altre. Endelig den lille pudsighed, at den østre sidelænge faktisk var sammenbygget med bymuren, idet dens sydgavl var det svære Skibslågetårn, der lå for enden af den i 1484 anlagte slippe mellem den senere præstegård og kapellangården. Dette tårn blev først endelig nedbrudt omkring år 1800.

LITTERATUR

Kalundborgs Historie. Bd. 3 Byens Huse. Udgivet af Kalundborg kommune og Fredningsstyrelsen. 1983.